

УДК 371.4

Берко Й.М., доктор біологічних наук, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ПРИМАТ ДІЄВО-ПРАКТИЧНОГО ПРИНЦИПУ ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАПОВІДНА СПРАВА»**

Обґрунтовується позитивне значення національного виховання на засадах дієво-практичного принципу в процесі вивчення дисципліни «Заповідна справа» для формування гармонійно та інтелектуально розвинених фахівців в галузі екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування в Україні

Ключові слова: національне виховання, дієво-практичний принцип, заповідна справа

Утвердження України у світовому співтоваристві економічно розвинених держав можливе за умови створення нею потужного інтелектуального та культурного потенціалу, сформованого новою генерацією високоосвічених, національно свідомих, духовно багатих і гармонійно розвинених фахівців для різних галузей народного господарства. Запорукою виконання такого завдання повинна стати дієва система сучасної освіти та національного виховання, яка увібрала б у себе багатющий досвід української та світової педагогіки, величезні культурні надбання, що створені впродовж віків талантом нашого та народів інших країн. Стрижневим принципом, на підставі якого зароджувалася і досягла високого розвитку і світового визнання українська педагогічна думка, був принцип інтегрованості навчання і виховання, сформульований і обґрунтований в працях К. Ушинського, Б. Грінченка, І. Огієнка, С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського та багатьох інших вчених і педагогів [4]. Цей же принцип властивий також педагогіці зарубіжних країн, в яких він названий навіть окремим англійським словом «education». За такого способу здобуття освіти відбувається перманентне формування не тільки фахівця високого класу, але й духовно і гармонійно розвиненої особистості. Розглядаючи виховання і навчання як єдиний педагогічний процес, не можемо не відзначити, що основні пріоритети у формуванні особистісних рис молодого фахівця все-таки мають належати системі виховання, яка повинна будуватися на національній ідеї, демократичних засадах та загальнолюдських цінностях. Українська ідея як фундаментальна основа виховання обумовлює його національний характер, під яким розуміється щонайменше два найголовніших моменти. По-перше, що таке виховання передбачає прагнення до відродження національної самосвідомості вихованця, передачу через його сприйняття сукупності ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв і обрядів, котрі забезпечують духовне самовітворення і самозбереження народу, тобто тих вартостей, завдяки яким

[©] Берко Й.М., 2011

живе народ і за якими українська нація відрізняється серед інших націй. По-друге, всі аспекти виховання, зокрема правове, моральне, трудове, фізичне, екологічне, естетичне тощо, повинні мати національний характер, бути адекватними стратегічним цілям української нації і її держави, відповідати нашій виховній традиції та нашій ментальності. Це, звичайно, не означає, що національне виховання є суто замкнутою системою, яка базується лише на національних цінностях. Воно одночасно включає в себе і загальнолюдські цінності, що втілюються в християнському розумінні Добра (віра, надія, любов, правда, справедливість, чесність, милосердя тощо). Вони, як відомо, не можуть існувати поза конкретним національним життям, оскільки стосуються всіх людей світової спільноти і складають основу загальнолюдської моралі. Окрім цього, принципово важливою рисою національного виховання є його демократичність. Це означає, що вихованець розглядається не як об'єкт, а як суб'єкт виховного процесу. За такого трактування статусу вихованця змістом і завданням викладача стає сприяння самоутвердженню особистості, виробленню нею самою власної моделі поведінки в конкретному середовищі її життя і в умовах соціального життя суспільства взагалі. З врахуванням цих особливостей повинен створюватися виховний процес нерозривно і взаємозалежно з навчальним процесом гуманітарних, загальноосвітніх природничих та професійних дисциплін. Це означає, що кожна лекція, лабораторне чи практичне заняття, чи інші види занять навчального процесу тою чи іншою мірою, наскільки це впливає із змісту заняття, повинні мати певне виховне спрямування. Однак зміст навчальних дисциплін не слід вважати єдиним чинником у його використанні з виховною метою на заняттях. Велике значення мають також і методи викладання цих дисциплін і загалом організація навчальної діяльності студентів. Чим новітнішими і прогресивнішими з позицій сучасної педагогіки вони будуть, тим вищим буде їх освітній та виховний результат. Тому поруч з традиційними настановчо-повідомляючими методами навчання чільне місце повинні зайняти методи активно-творчого навчання, зокрема проблемно-пошуковий, які сприятимуть набуттю студентами таких ціннісних рис формування їх особистостей, як: інтелектуальність, працьовитість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, творча активність, почуття відповідальності та прагнення до самовиховання, самовдосконалення і самореалізації. Весь навчальний процес впродовж вивчення навчальних дисциплін мав би базуватися на засадах чинних в педагогіці принципів, серед яких вагоме значення слід надавати дієво-практичному принципу, тобто переходу від засвоєння студентами теоретичних положень дисципліни до їх практичного втілення в конкретних справах і діях [1]. Все викладене вище проілюструємо на прикладі дисципліни «Заповідна справа», яка викладається студентам 2 курсу факультету харчових технологій і екології Львівського НУВМ та БТ імені С.З. Гжицького, що навчаються за спеціальністю «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування». Вивчаючи цю дисципліну, студенти долучаються до розуміння і прийняття глобальних проблем сучасності, однією

з яких є збереження біотичного та ландшафтного різноманіття шляхом заповідання цінних в природоохоронному, науковому, рекреаційному, естетичному та інших аспектах природних комплексів відповідних територій та об'єктів. Опановуючи законодавство України про природно-заповідний фонд, його природні та штучні структурні компоненти різних категорій (природні і біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи та інші), вони ґрунтовно вивчають їх організацію, функціонування, питання охорони і підтримання заповідного режиму, роблять спроби дати власну критичну оцінку сучасного стану кожного з цих об'єктів, що відповідним чином формує в них почуття громадянської і державницької позицій у цій важливій справі. Знайомлячись з краєвидами багатьох заповідних територій і об'єктів нашої держави, представниками їх рослинного і тваринного світу, у тому числі особливо охоронюваних і занесених до Червоної книги України, на серіях світлин і слайдів, а також безпосередньо відвідуючи заповідні установи під час навчальних практик, наприклад, природний заповідник «Розточчя», Яворівський національний природний парк, ботанічний сад Львівського університету імені Івана Франка та ряд інших заповідних місць Львова та його околиць, студенти поглиблюють свої патріотичні почуття і любов до рідної землі, її багатой і щедрої природи. Водночас сприйняття краси природи заповідних територій та об'єктів стає живильним джерелом набуття студентською молоддю морально-етичних і духовно-естетичних вартостей. Заповідні території як екосистеми, в яких підтримується і відбувається тісна взаємодія біотичних і абіотичних складових, є своєюрідною віртуальною школою екологічного виховання студентів як майбутніх фахівців у забезпеченні збалансованих стосунків між людським суспільством і життєво важливим для нього довкіллям, яке «сьогодні стає все сильнішим чинником, від якого залежить здоров'я людини» [3]. Таким чином, тематична різноманітність навчальних занять з заповідної справи, її засвоєння студентами та усвідомлення ними її сутності не може не позначитися на формуванні їх особистісних вартостей – національно-патріотичних, екологічних, морально-етичних, правових та багатьох інших. Однак, набувши цих вартостей в процесі навчання, студент є лише їх пасивним носієм, а завдання викладача і водночас виховника полягає в тому, щоб спонукати його до втілення цих вартостей у конкретні корисні справи, які в умовах навчального процесу ним можуть бути здійснені і під час виконання яких він зможе розкрити свої творчі здібності, проявити ініціативу, набути певних практичних навичок та умінь. Для виконання таких завдань під час викладання заповідної справи належним чином використовується дієво-практичний принцип навчання і виховання студентів як один з пріоритетних у стимулюванні їх активно-творчої діяльності. Наприклад, вивчаючи на занятті природно-заповідні об'єкти України категорії «Пам'ятки природи», якими є оригінальні утворення живої і неживої природи (скелі, водоспади, меморіальні дерева тощо) і які можуть мати статус державного або місцевого значення, студентам було запропоновано в 2007 році, коли вперше почалося викладання для них заповідної справи, означити в парку університету

дуб звичайний, який десятки років нічим не виділявся серед інших дерев парку, але був пам'ятний тим, що його посадив ще в 1961 році колишній ректор колишнього зооветеринарного інституту Данило Якович Василенко з нагоди завершення будівництва нового адміністративно-навчального корпусу. Ініціатива знайшла розуміння серед студентів. Ними була впорядкована ділянка землі біля основи дерева, яку облямували поребриком, засадили квітами та спорудили з каменю невеликий постамент з табличкою, на якій зроблено напис про те, що це пам'ятка природи місцевого значення. Тепер традиційно весною студенти - екологи кожного курсу поновлюють оздоблення пам'ятного дерева, отримуючи особисте задоволення від виконаного громадського обов'язку та вдячність студентів і співробітників університету, а також відвідувачів парку. Ще більш масштабним є використання дієво-практичного виховання студентів у процесі виконання ними індивідуальних навчально-дослідних завдань, передбачених робочою програмою з заповідної справи. Завдяки цьому принципу виховання і навчання такі завдання, які раніше виконувалися як реферативні, останнім часом переведені в творчу площину, строго індивідуальну для кожного студента і навіть близьку до науково-дослідної роботи. Теми їхніх завдань «прив'язані» до конкретних місць проживання студента (населеного пункту чи адміністративного району), в якому слід виявити та описати наявні в ньому природно-заповідні об'єкти та водночас і пам'ятки історико-культурного значення. Виконання таких тем вимагає від студента немало фізичних і творчих зусиль під час збору конкретного матеріалу. Для отримання такого матеріалу йому потрібно ознайомитися з історією свого населеного пункту (чимало з них, про що щиро признавалися, це зробили вперше у житті за багато років проживання в ньому), виявити його пам'ятки природи та інші варті уваги заповідні об'єкти, зустрітися з найстаршими людьми села, вчителями історії та біології, побувати у сільських радах та управліннях райрад з питань екології та охорони навколишнього середовища. Студенти не тільки відповідально ставляться до виконання такого типу завдань, але й з великим бажанням проявляють свої здібності і творчі зусилля. Написані ними тексти завдань відзначаються змістовністю, вони насичені багатим оригінальним матеріалом та гарно ілюстровані світлинами природних об'єктів та історико-культурних пам'яток. Відрадно, що студенти в процесі виконання завдань поводяться не як сторонні пасивні описувачі природи рідного краю, а як справжні його патріоти. В усіх їх завданнях висловлюється глибока любов до рідних місць та водночас виражається чітка громадянська позиція, особливо це стосується критичної оцінки сучасного стану певних природних об'єктів [2]. На підтвердження цього наведемо цитату і переказ фрагменту тексту із двох студентських робіт. Студентка Галина Г., бідкаючись, що її село ще не має належного, як раніше, вигляду, все ж таки щиро признається: «Але я люблю його таким, яким воно є тому, що я народилася в ньому, виросла. Це той найрідніший мені куточок, де пройшло моє дитинство, де моя школа, вчителі, рідні, де могили моїх предків». Студентка Юлія М., описуючи природно-заповідні та історико-культурні

об'єкти її рідного міста Винники, що біля Львова, з гордістю відзначає, що в ньому вперше в Західній Україні було поставлено пам'ятник Тарасу Шевченку. Мешканці міста уже в 1921 році спорудили могилу полеглим борцям за волю України – січовим стрільцям. З великою гордістю за своє місто студентка відзначає, що воно вписало славу сторінку в суспільне і культурне життя українського народу. Свою долю з містом поєднали такі видатні особистості, як: Іван Липа (письменник, громадсько-політичний діяч, член уряду УНР, лікар), Іван Огієнко (митрополит Іларіон), Катря Гриневичева та ряд інших відомих постатей. Подібних прикладів можна наводити практично з кожної роботи кожного студента курсу. Усі вони засвідчують про позитивну роль дієво-практичного принципу як одного з важливих чинників трансформації репродуктивного типу навчання і виховання в активно-творчий тип, що стимулює розвиток природних задатків студентів, формування їх як особистостей з високим рівнем вихованості та інтелекту.

Література

1. Берко Й. Дієво-практичний принцип національного виховання, його актуальність та проблеми реалізації // Духовні засади українського виховання. (Конференція з питань виховання 19 квітня 2001 року). – Львів, 2001. – С. 33 – 35.
2. Берко Й.М., Козій Б.І., Драч М.П. Індивідуальне навчально-дослідне завдання – дієвий чинник підвищення ефективності самостійної роботи студентів // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького. – 2007. – Т. 9, № 4 (35), част. 1. – С. 196 – 200.
3. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Людина і природа. 9. – Львів, 1999. – 31 с.
4. Кравців Р.Й., Берко Й.М., Брик М.В., Козій М.В., Дідковська Л.І. Організаційно-методичні та психолого-педагогічні основи виховної роботи наставника. – Львів: Львівська ДАВМ імені С.З. Гжицького, 2002. – 124 с.

Summary

PRIMACY OF PRINCIPLES OF EFFICACY AND PRACTICALITY IN PROCESS OF STUDYING THE SUBJECT «ZAPOVIDNA SPRAVA»

Within this scientific article the significance of national education based on the principles of efficacy and practicality in the process of studying the subject «Zapovidna sprava» is being substantiated.